

advocatos agere pro egenis, & si opus sit, provalde conjunctis. Imo & consuetudo permittit illis fungi officio Cancellarii, Consilarii, atque etiam Judicis in causis Civilibus. Non tamen eis licet gerere procurationem personæ sæcularis cum obligatione reddendi rationes ex c. *Sed nec* 5. *Ne Clerici, vel Mon.* & est conforme doctrinæ Apost. 2. ad Timoth. c. 2. dicentis: *nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus.* Exercitium Chirurgi, & Medici, ubi opus est incisione, vel adustione.

65. *Quæst.* 3. Quænam sint actiones Clericis speciatim prohibitæ? 1. *bellica exercitia* ex c. *quicumque*, 23. q. 8. & *Can.* 5. dist. 50. Unde non licet eis arma gestare, nisi in itinere. 2. *Po-pinarum ingressus* ex *Lat.* IV. c. 16. *nisi forte causa necessitatis in itinere constricti.* 3. *Venatio*, quæ fit cum clamore, & armis, & cum canibus, & avibus ex c. 1. *de Clerico venatore*, & ex *Lat.* IV. c. 15., alicubi tamen permittitur recreationis causa, modo fiat sine strepitu, & scandalo, & sine multa frequentia. 4. *negotiatio* ex eodem *Lat.* & *Clem. I. de vita, & honest. Cler.* Vide dicta lib. 3. c. *de negotiat.* Prohibetur etiam Clericis ludus alearum, & taxillorum ex variis Conciliis, præsertim laudato Lateranensi: item ludus chartarum, nisi moderatus sit, & sine scandalo, nec magna pecuniæ summa. 5. *cohabitatio cum femina*, de qua suspicio esse potest ex *Nic.* 2. *Can.* 3. & *Lat.* 1. *cap.* 3.

66. Denique tum ex *Conc. Later.* tum ex *Trid.* prohibitæ sunt Clericis choræ, theatra, spectacula, ebrietates, comessationes, & sæculi

voluptates, sæcularia negotia, & alia hujusmodi, quæ repugnant sanctitati, & puritati Ecclesiastici Ordinis, & sæcularibus præbent occasionem offendiculi, & scandali. Præscribit autem *Trid. Sess.* 24. c. 12. ut observentur sub pœnis arbitrio ordinarii imponendis, præter eas, quæ a jure sunt injunctæ, quæcumque de cultu, vita, & honestate Clericorum vel a Conciliis, vel a Summis Pontificibus sancita sunt.

Nota; usum Comæ sposititiæ, vulgo *parueca*, non esse Clericis permissum, nisi ea modesta sit, & prius Episcopo spectata; nec posse quemquam cum ea Sacrificium celebrare, nisi cum facultate R. Pontificis. V. *Bened. XIV. lib.* VII. de *Syn. Diac.* c. 60.

TRACTATUS III.

DE OFFICIO JUDICIS, ADVOCATI, ET ALIARUM PERSONARUM AD JUDICIUM SPECTANTIUM.

CAPUT PRIMUM.

De potestate, & officio Judicis.

1. *Quæst.* 1. Quid requiritur in iudice, ut recte munere suo fungatur? R. 1. *jurisdictio*, sine qua sententia nulla est, nisi adsit titulus coloratus, & error communis. Hinc graviter peccat iudex sæcularis, qui ad se trahit personas, vel causas mere Ecclesiasticas; uti & Ecclesiasticus, si mere civiles, nisi excuset urgens ratio, & necessitas. 2. *cognitio causæ* cum morali saltē

certitudine, alioquin se exponeret errandi periculo, & teneretur ad restitutionem illati damni. Hinc præcedere debet rectus processus, citato reo, & audito, testibus, cet. nisi forte cum delicta sunt atrociora, & excepta, in quibus crimen notorium, & publicum sit loco accusatorum, & testium, ut aliquando potest accidere. 3. *recta intentio* servandæ justitiæ; peccabit enim contra charitatem, vel alias virtutes, qui licet juste judicet, id tamen facit ex odio, vel alio fine non recto.

2. Requiritur 4. in Judice, ut in Advocato, Medico, cet. *scientia*, earum rerum, quæ ad proprium munus spectant. Hinc peccat graviter petens officium judicis, aut suscipiens, si caret necessaria scientia, nec potest absolvi, nisi paratus sit officium dimittere, ut notat S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 2. Peccat item graviter, si ex imperitia male judicet, & tenetur restituere damnum, quod inde aliis sit exortum. Quod si judex agnoscat errorem a se etiam sine culpa commissum in damnum litigantis, debet, quoad possit, ipsum emendare, v. g. monendo partem læsam, ut sibi appellatione, vel aliter consulat.

3. *Quæst. 2.* Quot modis peccare graviter possit judex contra officium suum? R. 1. differendo per multum temporis sine justa causa expeditionem causarum; tunc autem tenetur sarcire damna illata, quorum est causa per injustam dilationem. 2. accipiendo a litigantibus pecuniam, vel alia quæcumque munera, etiam liberaliter oblata ex l. 18. §. de off. Præsid. & l. 6. §. de off. Proc. Quæ munera si injuste accepta

sint, tenetur ex jure naturali ea restituere; si vero sine injustitia accepta sint, non tenetur ea restituere ante sententiam judicis ex opinione S. Antonini, Navarri, & aliorum. Quamquam multi doceant invalidam esse acceptionem, proindeque accepta debere restitui, etiamsi nulla judicis sententia intercedat. Cui opinioni favere videtur D. Th. 2. 2. q. 62. art. 3. Peccat etiam judex, si non judicet secundum leges. Unde inferior non potest poenam relaxare, vel minuere, etiam si actor consentiat, nisi aliud Reip. convenire per epikejam judicaret, aut justa sit ratio interpretandi voluntatem Superioris. Supremus autem Judex id potest ob justam causam, puta ob publicam solemnitatem, lætitiâ Regni, cet. nisi a reo malum Reipublicæ immineret.

4. *Quæst. 3.* An Judex possit condemnare eum, qui juridice probatus sit innocens, si eum privata scientia sciat esse reum? R. neg. ex S. Th. 2. 2. q. 67. quia judicat ut persona publica, ideoque sequi debet publicam scientiam, & agere secundum allegata, & probata, præsertim in favorem rei.

Quid vero si juridice probetur reus delicti, qui privata scientia noscitur a judice omnino innocens? S. Th. & alii DD. ob rationem nuper allatam dicunt posse a judice condemnari, quando nulla supersit ratio eum liberandi, v. g. impediendo accusationem, extrahendo judicium, remittendo causam ad Superiorem, vel aperiendo carcerem, si absque majori malo fieri possit. Contrarium tamen verius videtur Navarro, Lugo, multisque aliis DD. quia damnare innocen-

tem est intrinsece malum, sicut esset cogere mulierem ad vivendum simul cum eo, quem Judex privatim sciat non esse maritum ejus; nec Judex habet ullam auctoritatem contra innocentem. Itaque debet jurare se cognoscere ejus innocentiam, & potius sese munere abdicare, & quælibet alia pati.

5. Aliud est in causis Civilibus, & pœnis pecuniariis, in quibus, etiam cognita privatim innocentia, potest judicare secundum allegata, & probata, postquam alias vias tentarit ad veritatem, & innocentiam detegendam. Discriminis ratio est; quia Resp. non habet dominium vitæ, & corporis subditorum, adeoque non potest directe occidere innocentem; habet tamen supremum dominium bonorum subditorum, adeoque potest illis privare subditos, quando bonum publicum id requirit ad pacem, & tranquillitatem regni; & ne forma judiciorum cum scandalo evertatur.

6. Quæst. 4. Quid faciendum est judici, cum jus non est certum, sed pro utraque parte sunt sententiæ probabiles? R. 1. in quæstione juris, v. gr. an ex testamento minus solemnideatur hæreditas, debet ferre sententiam secundum opinionem probabiliorem. Ratio, est, quia Judex est constitutus, ut secundum merita causæ jus suum unicuique tribuat, & quidem majus est jus ei, cui probabilior opinio favet. Unde damnata est ab Innocentio XI. hæc propositio: *probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem, etiam minus probabilem.* R. 2. Idem dicendum est in causis civilibus, quando dubium est

proprietas, & possessionis, propter allatam rationem. Quod si pro actore stent rationes validiores, ei rem esse adjudicandam tenet Tamburinus; posse autem, sed non debere Judicem rem actori applicare, censet Lugo. Alii tamen multi censent, reum legitime possidentem non posse re sua ex spoliari a judice, etiamsi actor pro se rationem habeat probabiliorem; quia titulus possessionis, ut ait Roncaglia, ex comuni Theologorum sententia elidit rationes probabiles; nec procedi potest contra possessorem, nisi ex certitudine, ut probat Sfrondatus.

7. R. 3. cum rationes sunt æque probabiles, in causa civili favendum est possessori ex c. *liter. de prob.*, in causa vero criminali favendum est reo; quia nemo damnandus est, nisi constet de ipsius crimine ex l. *si absentem ff. de pœnis.* Quod si jura sint æqualia in rebus Civilibus, communiter dicunt Auctores, rem esse ex æquo dividendam. Atque idem censeo, cum est in opinione, cuinam partium jus faveat. Judex enim non est rerum dominus, sed distributor juxta partium jura; proindeque cum ea sunt æqualia, non potest uni præ altera rem adjudicare. Ita Suarez, Salmant. alii contra Sotum, & alios, dicentes, posse judicem se conformare cum ea opinione, quam maluerit, sine injuria alterius.

8. Quæst. 5. Quid judici servandum circa inquisitionem? R. 1. Via inquisitionis ex triplex. 1. generalis, cum in genere quæritur, an leges servantur, 2. specialis, quando quæritur de certo crimine & persona, 3. mixta, quando vel sola persona, vel crimen solum est speciale,

ut si quærat, quis Cajum occiderit? R. 2. Judex ratione sui officii potest semper instituere inquisitionem generalem; sed ubi nulla data est occasio, non potest in particulari occulta elicere, alias maxima orirentur incommoda. Ut autem faciat inquisitionem specialem, præcedere debet infamia, vel quid simile, præbens inquirendi justam causam. Excipe casus aliquos graviores, in quibus id exigit Reipublicæ bonum.

9. *Quæst. 7.* Quid liceat judici circa quæstionem, sive torturam? R. 1. ad torquendum reum requiruntur gravis criminis ea saltem indicia, quæ faciant semiplenam probationem: talia sunt testis unus, omni exceptione major, rei confessio extra judicium, assertio duorum, vel trium testium criminis sociorum in criminibus exceptis, imo & in causa veneficii sola denuntiatio complicum, fama publica a viris honestis exorta, ac per testes probata cum adminiculo alterius indicii. Nam tortura instituta est ad subsidium probationis, ita ut ex indicis valde efficacibus, & confessione rei fiat plena probatio. Itaque adhiberi tortura non potest, nisi prius aliæ viæ mitiores tentatæ sint ad detegendam veritatem, aut nisi grave sit delictum, & indicia gravia, uti & quando aliunde plena criminis est probatio.

10. R. 2. Nisi in criminibus exceptis torqueri non possunt personæ nobiles, & in dignitate constitutæ, neque impuberes, senes, aut ita debiles, ut sine certo vitæ periculo moraliter tormenta ferre non possint. Semel autem tortus, si nihil est fassus, iterum torqueri non debet,

nisi nova criminis indicia superveniant, quia per torturam priora elisit. Si vero crimen in tortura confessus est, confessio vim non habet, nisi ratam habeat extra torturam, maneatque in ea usque ad sequentem diem. Quodsi tertio totus, ac confessus, confessionem tertio retractet extra quæstionem, absolvendus est, quia præsumendum est confessionem vi tormentorum fuisse coactam.

11. *Quæst. 7.* Ad quid tenetur judex, qui sententiam injustam tulit? R. si dolo, vel culpa id fecit, tenetur parti læse damnum restituere. Si vero absque ulla culpa theologica, debet revocare sententiam, quoad fieri possit. Judex autem, qui pecunia corruptus inique judicat, dicitur baratriam committere, & si sit secularis, a legibus dignitate privatur, inhabilis redditur ad judicandum, & relegatione punitur. Insuper reputatur infamis, & tenetur restituere triplum pro pœna, & omnia damna parti læsæ. Hoc quidem in causa civili; in criminali vero si innocentem damnasset ad mortem, capitis pœna mulctatur. Atque eadem pœna punitur is, qui judicem corrumpit. Judex autem Ecclesiasticus suspenditur ab Officio per annum, aliisque pœnis mulctari potest.

CAPUT II.

De Officio Advocati.

12. *Quæst. 1.* Quænam requiruntur in avvocato? R. requiri scientiam muneri suo conve-

nientem, justitiam causæ, fidelitatem in exequendo munere, & justitiam in accipiendo pretio; ita ut non possit accipere ultra id, quod sit præscriptum a lege, vel si non sit præscriptum, ultra id, quod justum a prudentibus æstimatur secundum regionis usum. Hinc non potest advocatus tueri causam, quam scit esse injustam; potest autem suscipere causam, etiam minus probabilem, modo partem moneat de minori probabilitate. Peccat etiam, si utrique parti patrocinetur, aut ab utraque pretium accipiat. 2. si ob illicitas dilaciones, tertium subornationes, & similia officiat adversario. 3. si in eadem causa, in qua est iudex, agat simul advocatum. 4. si producat etiam in causa justa falsas Scripturas, testes falsos, vel instrumenta; vel adducat leges jam abrogatas, vel falsas, aut bonas in falsum sensum detorqueat. Denique si contractum usurarium, vel aliter iniquum probet, aut suadeat.

15. *Quæst. 2.* Quibusnam prohibetur munus advocati? R. impotentibus, infamia notatis, Monachis nisi in causa Monasterii cum facultate Prælati ex c. *ex parte, de postulando.* Item Sacerdotibus sive in foro laicali, sive Ecclesiastico ex c. *ex Sacerdotibus.* Nisi in causa ipsorum propria, vel Ecclesiæ propriæ; in causa pauperum, vel consanguineorum infra 4. gradum, modo isti alium advocatum ita idoneum non inveniunt; nunquam tamen in causa criminali coram Iudice sæculari. Clerici autem minores, si Beneficiati sint, prohibentur ex instituto advocatos agere, nisi careant patrimonio ad victum; sed

permittitur non habentibus beneficium. An autem possint in causa criminali, non est certum; sed probabilius negandum, nisi forte ad defendendum reum. In quocumque autem foro licet Sacerdoti advocare pro rebus Ecclesiasticis, ut constat ex c. 1. *de postul.*

14. *Quæst. 3.* Ad quid teneatur Advocatus, qui patrocinatur causæ injustæ? R. si sciens causam esse injustam, aut per culpam ignorans illam tuetur, tenetur ad compensationem damni consequentis, tum adversario, cui injuste adversatur, tum clienti, quem monere debuit de causæ injustitia. Verum si ille prius admonitus voluit litigare; peccavit sane advocatus, patrocinando injustam causam, nullam tamen clienti injuriam intulit, adeoque nihil ei compensare debet. Tenetur tamen ad compensationem advocatus, qui falsa spe victoriæ decipit clientem, aut causam dubiam dicat esse certo justam. Pariter is, qui cum res non sit dubia, suadet compositionem, aut vi, metu, ac deceptione inducit ad transactionem; non vero, si eam persuadeat sine dolo, nec damno alterius.

CAPUT III.

De Officiis Referentis, Secretarii, Notarii, & Procuratoris.

15. *Quæst. 1.* Quænam est obligatio referentis? R. Debet scire ea, quæ ad suum officium spectant, debitamque diligentiam adhibere juxta ea, quæ debita sunt muneri suo, tum ex officio,

tum ex juramento. Unde peccat. 1. si ex ignorantia sui officii, vel ex incuria male referat, vel aliquid substantiale prætermittat. 2. si conetur magis unius partis justitiam, quam alterius explicare. 3. si sententiam alterutri parti manifestet, priusquam evulgetur, unde possint gratia incommoda sequi, v. g. iudex recusari, cet.

16. *Quest. 2.* Ad quid tenetur Secretarius? R. præter scientiam muneris suo necessarium, debet servare juramentum, & secretum, non manifestando sententiam, priusquam evulgetur, nec ostendendo litigantibus processum, vel sententiam sine præscripto iudicis. Debet testimonia fideliter transcribere, adeoque peccare graviter potest vel augendo, vel imminuendo, immutando, vel invertendo in re substantiali.

17. *Quest. 3.* Quænam sunt obligationes tabellionis publici, seu notarii? R. præter sufficientem peritiam requiritur in tabellione fidelitas, & diligentia. Itaque peccat graviter, & ad restitutionem tenetur, si ex officii ignorantia, vel negligentia, vel ex malitia testimonia, vel solemnitates necessarias omittat; si juramentum violat, aut secretum necessarium; si in depositione testium aliquid addat, vel detrahat magni momenti; si ministro scriptori cum periculo erroris examen committat; si protocolla, & acta negligenter custodiat, si differat sine justa ratione expeditionem causæ; si testimonium aliquod necessarium per malitiam non exhibeat: si conficiat instrumentum falsum, vel usurarium; si faciat, ut processus, & causa deveniant ad alios iudices, vel referentes, quam ordo tribunalis

postulat; si acta occultet, vel parti petenti trasumptum processum neget; si omisso instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingat.

18. Præterea notandum est. 1. nulla esse, & infirma instrumenta, facta a notario infami, sive infamia juris, sive facti. 2. Clericos in Sacris, vel Beneficium habentes non posse exercere munus notarii, nec etiam in foro Ecclesiastico publico. 3. Tabelliones non posse aliquid recipere ultra pretium justum a litigantibus; quæ lex certe obligat in conscientia; sed Lugo excipit, nisi tenuis adeo sit taxa præscripta, ut stando ipsi Tabelliones ex stipendiis propriis vivere nequeant: addunt Salmant. extraordinarium ab ipsis pretium accipi posse, si extraordinarium præsentent laborem.

19. *Quest. 4.* Quænam sit obligatio Procuratoris? R. in eo, ut de avvocato diximus, requiri scientiam, fidelitatem, & diligentiam. Unde peccat. 1. si litem suscipiat injustam, vel plures causas procuret, quam possit opportune expedire. 2. si plus mercedis accipiat, quam justum. 3. si suadeat reo, vel actori, ut veritatem neget injuste. 4. si sua incuria, vel culpa sit in causa, ut lis perdatur. 5. Si nomine alicujus juret sine particulari instructione cum perjuriis periculo. 6. si non adsit tribunali, cum debet, metu incommodi futuri, vel alia de causa non justa. 7. si litigantes adducat ad concordiam injustam. 8. Si differat causam, vel pervertat iudicem, vel petat terminos superfluos; denique si falsos testes adhibeat.

CAPUT IV.

De Accusatore.

20. *Quest. 1.* Quænam requiruntur ad legitimam accusationem? R. quinque. 1. ut fiat in scriptis, vel saltem a tabelione scribatur. 2. ut ibi exprimat nomen accusatoris, & rei. 3. ut exprimat species delicti, & etiam nomen socii, si sit crimen adulterii, sodomix, & similis. 4. ut exprimat tempus, locus delicti, & etiam hora, si reus id postulet. 5. ut accusator subscribat, ut ita obligatus sit ad crimen probandum, vel ad pœnam subeundam. In quo differt accusatio a juridica denunciatione, quæ fit judici, ut reus puniatur; sed absque onere probandi delictum, neque opus est ut fiat in scriptis. Multo minus id opus est in denunciatione paterna, quæ fit Superiori, tanquam patri, ut reus emendetur.

21. *Quest. 2.* Quis teneatur alterum accusare, vel denunciare? R. 1. Fiscales, custodes agrorum, & alii, qui a Republica, vel dominis ad id finis stipendium accipiunt; alias tenentur compensare damna ex eorum negligentia Reipublicæ, vel dominis illata. R. 2. etiam privatus ad id tenetur, cum agitur de communi damno vitando, & crimen probari potest; tunc enim docet S. Th. 2. 2. q. 63. art. 1. obligationem esse accusandi; quod si delictum satis probari nequeat, sufficit ut reus denunciatur; imo ut plurimum satis est reum denunciari, ne ob metum pœnæ subeundæ deterreantur homines a

delatione criminum cum communi detrimento. Verum, excepto crimine hæresis, non est obligatio denunciandi, quoties delictum est emendatum, nec grave periculum imminet Reipublicæ.

22. *Quest. 3.* Quinam prohibentur in judicio accusare? R. Excommunicati, infames, feminae, impuberes, nisi in causa propria, aut crimen cedat in grave damnum commune. Filii, servi parentes, vel dominos nequeunt accusare, nisi de crimine hæresis, aut læsæ Majestatis. Clerici in causa sanguinis; nec laici Clericos, nisi isti sint hæretici, sacrilegi, simoniaci, vel dilapidatores bonorum. Monachi nequeunt accusare laicos sine facultate Prælati ex c. *ex parte tua*; sed possunt accusare alios monachos, atque etiam prælatos ex eodem cap. Inimicus quoque ab accusatione repellitur, præter crimen hæresis. Pariter repellitur socius criminis, nisi in delictis hæresis, sodomix, læsæ Majestatis, adulteratæ monetæ, furti famosi, & similibus, ex c. *de accus. l. final.*

23. *Quest. 4.* Quando non licet reum accusare? R. cum crimen est dubium, nec satis probari potest; cum illud notum est sub naturali arcano, nisi is, qui secretum commisit innocentem, vel Reipublicam injuste vexaret, nec monitus vellet ab incæpto desistere. Nec vero licet denunciare crimen, quod tibi constat emendatum, cum parti læsæ satisfactum est, nec periculum est recidendi, & aliunde non est publicum; quia sine causa proximi fama læderetur. Denique, cum speratur emendatio-

nis fructus per privatam correptionem, nec crimen cedit in commune damnum, non licet peccantem denunciare, nisi prius servato ordine correctionis fraternæ, tradito in Evangelio Matt. 18. v. 15.

24. Non peccas tamen, si accuses sine prævia monitione, quando crimen est in damnum Reipublicæ, ut conjuratio, hæresis, & similia, in quibus vix unquam ex privata correctione speratur fructus, & mora valde nocere potest. Hinc Alex. VII. damnavit hanc propositionem: *quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hæreticum, non teneris denunciare, si probare non possis.* Unde in Religiosis Ordinibus, etsi crimen sit occultum, si Communitati sit perniciosum, statim ad Superiorem deferendum, nulla præmissa correptione fraterna. S. Th. 2. 2. q. 33. ar. 7. Si vero occultum sit, nec Societati damnosum, servandus est ordo fraternæ correptionis. Vide alia de Correct. fraterna Tom. 1, lib. 2. Tract. 3. de præc. Charit. c. 5.

CAPUT V.

De Testibus.

25. *Quæst. 1.* Quot testes, & quales requirantur ad legitimum iudicium? R. exceptis quibusdam delictis, ad plenam probationem necessarii sunt saltem duo testes, qui exterius perceperint id, de quo testantur; idemque crimen, atque in iisdem circumstantiis deponant; aliter erunt tantum singulares, ut vocant, tes-

tes, qui non faciunt plenam probationem. Præterea debent esse omni exceptione majores, in quibus nulla desit conditio, quæ ad testandum requiritur. Unde excluduntur 1. servi. 2. mulieres, saltem in causis capitalibus. 3. impuberes etiam in causis civilibus, & in criminalibus minores 20. annis. 4. inimici, etiam in delictis læsæ majestatis. 5. Sanguine conjuncti usque ad 4. gradum, nisi crimen sit hæresis; & domestici, ut famuli, coloni, exceptis gravioribus quibusdam casibus. 6. infames. 7. perjuri. 8. Socii criminis, nisi crimen sit hæresis, vel maleficii, vel tale, ut non possit sine socio patrari. 9. inopes, & viles, nisi sint probatæ vitæ. Denique deliri, & semifatui, ex quibus tamen ii, qui solo jure positivo sunt inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis.

26. *Quæst. 2.* Quando unus testis ad probandum sufficit, & quando requiritur major numerus testium. R. 1. unus testis sufficit ad impediendum matrimonium, si juratus sciat, & non de solo auditu, nisi impedimentum sit consanguinitatis, & adsit alius testis de certa scientia, licet hic deponat sine juramento. Sufficit etiam testimonium solius Episcopi, suo sigillo scripturam signantis in judicialibus ad munus suum pertinentibus. Pariter testimonium publici Officialis de crimine levi, non ita de gravi. Idem dicunt de perito in sua arte, v. g. Medico testante mortem aliquam naturalem esse. Unicus quoque testis probat, quando agitur de læsione minoris, aut in testamento, quando Testator voluit, ut alicui personæ fides haberetur. R. 2.

aliquando duo testes non sufficiunt, ut in testamento, in quo septem a jure requiruntur, in causa Episcoporum, & Sacerdotum, ac Clericorum.

27. *Quæst. 3.* An, & quando quis testari debeat? R. tenetur unusquisque testari, quoties id caritas exigit ad avertendum malum Reipublicæ, vel privati innocentis, & ex præcepto judicis, vel superioris legitime interrogantis; judex autem legitime interrogare dicitur, quando criminis est saltem semiplena probatio per unum testem, vel per infamiam, vel indicia manifesta. Cum enim hæc omnia desunt, judex non habet jus ad interrogandos testes, nec isti tenentur fateri veritatem, ut ait S. Th. 2. 2. q. 66. ar. 1. *Non tenetur accusatus respondere, sed potest vel per appellationem, vel aliter subterfugere, respondendo scilicet se nescire.*

28. Etiam legitime interrogatus non tenetur testari, qui scit rem ex Confessione, aut sub fide arcani, ut Consiliarius, Advocatus, Medicus, quia præceptum naturale præferendum est præcepto Judicis, ut docet S. Th. 2. 2. q. 20. ar. 1. Isti tamen tenentur detegere rem sub arcano commissam, quando immineat grave damnum Reipublicæ, vel innocentis, quod aliunde averti non possit. Nec tenetur testari quisvis cum gravi suo, vel suorum damno, nisi majus prævaleat malum alienum, vel publicum; nec cum rem accepit a viris fide non dignis, vel eam injusto modo intellexit, v. g. aperiendo litteras, cogendo alium ad revelandum, cet. nec qui scit, eum, de quo inquiritur, immunem esse a

culpa propter ignorantiam, vel aliam causam.

29. *Quæst. 4.* An peccet contra justitiam, qui ante citationem fugit, an qui fugit citatus? R. communis sententia docet, eum, qui fugit, ne a judice citetur, peccare quidem posse contra caritatem, si testimonium ejus necessarium sit ad avertendum aliquod grave damnum; sed non peccare contra justitiam, quia si quod jus nascitur alteri ex tuo testimonio, id oritur ex præcepto judicis: nulla igitur injustitia esse potest antequam præceptum imponatur. Imo multi docent, etiam citatum a judice, si fugiat, non peccare contra justitiam, sed contra obedientiam tantum, quia citatio nullam inducit obligationem justitiæ. Aliud est de iis, qui occultant, lacerant, vel subtrahunt scripturam, vel instrumenta, quibus aliquis jus suum probare posset; hi enim gravis damni sunt efficax causa, quod tenentur resarcire. Idem dico de eo, qui interrogatus a judice veritatem occultat, unde damnum grave proximo oriretur, præsertim si fraude, aut mendacio sit causa positiva alieni damni; aliqui enim ab obligatione restituendi excusant eum, qui solum fuit causa negativa, tacendo veritatem, licet peccarit contra obedientiam, charitatem, & juramenti religionem. Quo pacto judex interrogare debeat testes, vide apud auctorem, si vacat.